

Анастасія Боженко

магістр історії, аспірант Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Чорний Дмитро

завідувач кафедри українознавства Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор історичних наук

**«МОВА/«МОВИ» МІСТА ТА ФОРМУВАННЯ
ІДЕНТИЧНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ХАРКОВА
(КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XX ст.)»**

(м. Харків, 23 лютого 2018 р.)

Нагальною потребою українських гуманітарних студій стає об'єднання зусиль істориків і соціологів, філологів і культурологів, філософів і літературознавців, архітекторів і краєзнавців у наскрізному студіюванні проблем минулого та сучасного розвитку міст. За останні роки в українському інтелектуальному полі помітний сплеск зацікавлення до урбаністики, що можна простежити і на прикладі заходів, присвячених цим темам. Починаючи з 2007 р. Центр міської історії Центрально-Східної Європи у Львові проводить щорічно міжнародні конференції, присвячені різним аспектам історії міст Центральної та Східної Європи, як, наприклад «Історія має місце» (2007 р.), «Секс у містах: проституція, сексуальне рабство й сексуальні меншини в Центрально-Східній Європі» (2009 р.), «Львів як дзеркало. Взаємний образ мешканців Львова в наративах XX-XXI століть» (2010 р.), «Міський досвід Великої війни у Східній Європі» (2017 р.), серію конференцій «Львів: місто – суспільство – культура» у Львівському національному університеті імені Івана Франка та ін. У Києві завдяки Національному університету «Києво-Могилянська академія» проведена конференція «Живучи в модерному місті: Київ кінця XIX – середини XX ст.» (2015 р.), працювала секція з урбаністики в рамках конференції «Досліджуючи минуле: нова соціальна історія на перехрестях методологічних віянь» (2018 р.), пройшла конференція «Київ і кияни у мультикультурному просторі України» в Київському університеті імені Бориса Грінченка тощо.

Харків, який був і є одним зі зразкових прикладів ефективних урбанізаційних практик доби модернізації кінця XIX – почат-

ку XX ст., драматичної форсованої індустріалізації 1930-х років, деурбанізації кінця XX – початку XXI ст., не може не привертати дослідницьку увагу. Спробою зібрати фахівців різних дисциплін і різних українських регіонів у дослідженні Харкова стала конференція «Мова/«мови» міста та формування ідентичності населення Харкова (кінець XVIII – початок XXI ст.)», яка відбулася 23 лютого 2018 р. в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за підтримки Програми імені Ковальських Канадського інституту українських студій.

Організатори передбачали, що конференція матиме локальний характер, об'єднавши передусім спільноту харківських науковців. Однак несподівано багато учасників подали заявки, географія та пропонована проблематика яких були неочікувані. Унаслідок цього учасників, запрошених взяти участь у конференції, стало вдвічі більше: замість запланованих 15 до програми включили 30 доповідей, змінивши формат заходу, тому на конференції паралельно працювали дві секції.

Першу секцію «Міські наративи та практики їхнього дослідження», яку модерували доктор історичних наук Дмитро Чорний та кандидатка історичних наук Олена Бетлій, було присвячено теоретичним питанням міських студій, мові архітектурного простору й міським повсякденним практикам. Секція об'єднала істориків, соціологів, архітекторів, філософів і філологів, що допомогло поглянути на згадані проблеми з погляду різних дисциплін. На другій секції «Перехрестя міських ідентичностей», яку модерували доктор філологічних наук Галина Яворська та кандидат історичних наук В'ячеслав Потоцький, розглянули проблеми міської пам'яті й ідентичності через топоніміку, символіку та мову. За складом учасників це була переважно історико-філологічна секція, що дало змогу глибоко зануритися в деякі аспекти досліджуваної проблеми.

Загалом на конференції розглянуто кілька груп питань, що стосувалися як мови «звичайної», так і символічних «мов» Харкова. У цьому контексті заслухані і ґрунтовно обговорені теоретичні доповіді істориків, філософів, архітекторів, філологів зі Львова, Києва, Харкова про дослідницькі підходи та методологічні виклики в урбаністичних студіях (О. Бетлій, Львів, Київ), автентичну та сучасну символіку в архітектурному й культурному просторі Харкова (І. Снітко, М. Курушина, Харків), місто як після-подієвий наратив (О. Чистотіна, Харків), практики фотографування у містах радянської доби, прийоми інтерпретації зображень та свідомості людей (І. Склокіна, Львів).

Іншою наскрізною проблемою, що була в полі зору учасників, стала проблема мовних конфліктів і міської комунікації. Її розглядали крізь призму етномовної структури населення Харкова початку XXI ст. (В. Скляр, Харків), мовних конфліктів у дзеркалі перспективізації (Г. Яворська, Київ), співвідношення між мовою спілкування та цінностями харків'ян – постійних мешканців міста і мігрантів (О. Мусієздов, Харків), негативної та нерівноцінної комунікації в місті (Д. Рижкова, Харків), мовної політики денікінського режиму в Харкові (В. Потоцький, Харків).

Репрезентації міста окремими соціальними групами та прошарками міського населення, їхню роль у формуванні групової/міської ідентичності досліджені в доповідях про Київське товариство велосипедистів-любителів (О. Мартинюк, Київ), харківську університетську спільноту (Є. Рачков, Харків), соціальні розрізнення у просторі Харкова модерної доби (А. Боженко, Харків), сільське та міське сектантство (М. Кучеренко, Харків), гувернерів Харкова (Г. Яковенко, Харків). Okремо варто виділити блок проблем, порушених у доповідях щодо мови міста як предмету уваги подорожньої літератури (К. Диса, Київ), утілення в сучасній українській прозі урбаністичного та рустикального художнього просторів (Р. Мариняк, Харків), поняття «міського» та «фольклорного» койне в концепції Ю. Шевельова (К. Каруник, Харків).

Архітектурний складник мови міста став безпосереднім об'єктом доповідей про взаємовплив демографічних, етнічних та архітектурної спадщини міста (В. Парацій, Бережани), приватні садиби Харкова другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (В. Нестеренко, Харків), маркери пам'яті та потенціал порожнечі міського простору як фактора формування ідентичності містян (А. Цісар, Харків).

Увага до топоніміки як аспекту урбаністичних студій не має дивувати. Після ухвалення пакету законів у 2015 році і кампанії масових перейменувань у всіх населених пунктах дискусії навколо цього питання не вщухають. Не випадково, що порівняння досвіду у відповідній сфері в різних містах України привернуло дослідницьку увагу. Тому частину поданих на конференцію доповідей присвячено проблемам меморіалізації спадку етнічних меншин і зміни міської топоніміки в Україні у 2015–2017 рр. (С. Гірік, Київ), змін міської топоніміки Закарпаття в період інтегрування краю до складу УРСР у 1944–1946 рр. (П. Леньо, Ужгород), політики харківської міської й обласної влади в царині історичної пам'яті (Д. Куценко, Пултуськ, Польща), методики класифікації урбанонімів як історичного джерела (М. Долинська, Львів). Вони гармонійно доповнили доповіді про топоніміку сучасних вулиць Харкова (М. Гарбар), міську топоніміку та проблеми історичної пам'яті (Л. Удовенко), історію появи антропонімів Харкова (Р. Трифонов) та слобожанську «сліпецьку мову» (Є. Редько), що їх запропонували харківські науковці.

Органічною частиною конференції стала презентація ініціатив громадських організацій Харкова «Міський простір Харкова: творчість, громадськість, зміни», яка відбулася ввечері в Хабі «Студія 42». Під час заходу представники неурядових громадських організацій «Дитяча школа архітектури» (допомагає дітям зрозуміти значення та вплив архітектурного середовища на життя людей у містах), «День музики» (організовує й допомагає реалізовувати культурно-мистецькі проекти в міському просторі), «Kharkiv Zero Waste» (спільнота, покликана підтримати екологічне середовище Харкова), Благодійний Фонд «Трохи вогню» (центр творчості та освіти для дітей з малозабезпечених сімей міста Харкова), Харківська обласна бібліотека для юнацтва продемонстрували, як можна зробити місто креативнішим, комфортнішим, цікавішим для меш-

канців і гостей. Виступи представників цих об'єднань фактично розвинули на сучасному матеріалі положення, що прозвучали в наукових доповідях: Вони довели, що для міст важливо по-різному звертатися до своїх мешканців і в такий спосіб творити міський простір.

Конференція «Мова/«мови» міста та формування ідентичності населення Харкова (кінець XVIII – початок XX ст.)» цілком вписується у загальний контекст розвитку урбаністичних студій в Україні, адже акцентує увагу на повсякденні практики мешканців міст, водночас пропонуючи нові аспекти погляду на міста не лише через призму мови як засобу комунікації, спілкування різних груп населення в мультикультурному середовищі, але й концепт мови – засобу спілкування міста як живого організму із мешканцями та тими, хто відвідує його. В цьому варіанті це спілкування відбувається завдяки вивіскам і муралам, фасадам будинків і вибору тієї чи іншої просторової орієнтації вулиць, їх назвам, зображенням міст в літературних творах або народній пам'яті, на фотографіях або планах. Загалом унаслідок конференції вдалося ініціювати дискусію щодо низки питань, зачепивши в такий спосіб нові проблемні аспекти, зав'язати нові знайомства між науковцями, що є одним із кроків до консолідації спільноти дослідників-урбаністів з різних наукових інституцій України.